

Vita divi Hieronymi non è andato perduto, anzi, è stato pubblicato a Spalato, nel 1994 (pag. 110).

C'è infine da chiedersi qual è stata questa »maniera diversa« di illuminare la figura di Marko Marulić da parte di Giacomo Scotti. Nessuna scoperta, nessuna rivalutazione, nessuna maniera diversa, appena un tentativo di interpretazione *déjà vu*, alla maniera di tempi che credevamo »passati e trapassati«. A questo convincimento siamo giunti sulla base di una collaborazione esemplare con i colleghi italiani, con italianisti e slavisti, che aderiscono di buon grado a convegni di studio e simposi croati ed elaborano molto correttamente nei loro scritti temi letterari e linguistici croati, contribuendo in tal modo allo sviluppo dei legami culturali e spirituali secolari ed al rapporto reciproco di due popoli vicini lungo le coste dell'azzurro Adriatico.

Mirko Tomasović

(trad. Gianna Dallemulle Ausenak)

MARKO MARULIĆ: EPISTOLA AD ADRIANUM VI. P. M. POSLANICA HADRIJANU VI. EPISTLE TO POPE ADRIAN VI. 1522 (NSB, KS Zagreb–CUS, Kačić Split, 1994, 7 f. + 106 str.)

Marulić, njegovo vrijeme i Poslanica Hadrijanu VI. paradigma su sveopćeg hrvatskog bivovanja. Humanist i kršćanin Marulić bio je svjedokom negacije prihvaćenih načela: uništavanja, poniženja, ljudske patnje i ujedno ravnodušnosti Zapada kojemu je također prijetila ista opasnost. Istina, Marulić se zgražao, ali ne i očajavao; on je upozoravajući apelirao. Premda u osmanlijskom pustošenju sluti apokaliptičku kataklizmu i sud svijeta, on ne rezignira nego se 1522. pismom visoke književne vrijednosti obraća utjelovljenju zapadnog / kršćanskog zajedništva: *Poslanica papi Hadrijanu VI. vrhovnom svećeniku o sadašnjim nevoljama i pobudnica za općekršćansko ujedinjenje i mir*. Samoj pak poslanici prethodi posveta o. Dominiku Bući Kotoraninu, dominikancu i glasovitom propovjedniku, na čiji je poticaj i nagovor Marulić i napisao svoj apel novoizabranom rimskom prvosvećeniku, a nakon poslanice dodana je *Molitva Marka Marulića Kristu za papu Hadrijana VI*, neznatno prerađena molitva u stihu za Leona X. koja je izvorno tek nedavno objavljena.¹ Ta *epistola eloquentissima*, kako stoji u kolofonu, tiskana je u Rimu kod Bernardina de Vitalibus 30. travnja 1522.

U sličnim sudbonosnim povijesnim okolnostima za Hrvatsku — dok je s istoka nasrtala oružjem nadmoćnija sila i pustošila Marulićevu domovinu, Zapad je, zaokupljen svojim razmiricama i planovima, bio gluh na vapaje i pozive da barem poštuje svoja načela kad već nije bio spreman pomoći napadnutoj žrtvi — prvi i gotovo

¹ Objavio ju je Darko Novaković prema British Library Ms. Add. 18.029 u *Colloquia Maruliana III* (1994), 25.

jedini koji je iskazao razumijevanje i njemu raspoloživu pomoć bio je nasljednik Hadrijana VI. papa Ivan Pavao II. U prigodi njegovog apostolskog posjeta napačenoj Hrvatskoj 1994. Marulova poslanica Hadrijanu VI. prvi put je pretiskana, a po drugi put u hrvatskom prijevodu cjelovito² u svečanom ruhu izdana i posvećena uvaženom i dragom gostu.³ To je zajedničko izdanje Nacionalne i sveučilišne biblioteke i Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba te *Crkve u svijetu* i Zbornika *Kačić* iz Splita, dakle predstavnika sjeverne i južne, svjetovne i crkvene Hrvatske. U tvrdoj u platno obloženoj kutiji koja se rasklapa i vrpcom razvezuje nalaze se dva svešćića: prvi je u tvrde korice uvezan pretisak prvog izdanja poslanice (7 f.) izuzetno uspjeti *facsimile*.

Drugi svezak (106 str.) sadrži latinski tekst poslanice, prijevode na hrvatski i engleski te priloge suvremenih hrvatskih znanstvenika koji ocrtavajući kontekst, sam tekst poslanice čine jasnijim i aktualnijim. U latinskom tekstu razriješene su kratice, a interpunkcija te pisanje velikih i malih slova usklađeni s modernim uzusima. Također su ispravljene očite tiskarske pogreške, ali ostavljene brojne ortografske nedosljednosti iz kojih je razvidna specifičnost Marulićeva latinizeta. Na žalost, nema podataka o autoru tih intervencija kao što nije naveden ni prevoditelj poslanice na hrvatski (usp. str. 68).

U Proslavu splitsko-makarski nadbiskup mons. Ante Jurić s ponosom ističe 13-stoljetnu pripadnost Hrvata zajednici kršćanskih naroda, njihov trajni položaj na razmeđu svjetova / kultura, njihovu borbu za opstojnost i očuvanje vlastitog identiteta. On također podsjeća da je naziv »predziđe kršćanstva« plaćen krvlju nebrojenih i nepoznatih mučenika koji su »za krst časni i slobodu zlatnu«, za vjeru i domovinu položili svoje živote.

Rad H. G. Jurišića pod naslovom *Vrijeme preispitivanja* vraća nas u 15. i 16. stoljeće. U njemu autor brzim potezima ocrta prilike u kojima je nastao Marulov potresni tekst. On nas izvodi na put kojim pratimo tursku silu u njenom prodoru preko Carigrada (1453.), Krbavskog polja (1493.) ... zadojenu idejom »svetog rata protiv nevjernika«, ali i izazvanu ratnim plijenom, pred kojom je hrvatski teritorij sveden na *reliquiae reliquiarum olim incltyi Regni Croatiae*.

S druge strane, autor podsjeća kako su prilike u Europi bile daleko od utopijske vizije jedinstvene *res publicae Christianae* i navodi primjere borba među kršćanskim vladarima za prestiž i prostor, u kojima su tražili pomoć i sklapali savez s »nekrstom« — Turcima; i hrvatski je narod bio razjedinjen i sve je to išlo u prilog osvajaču koji je dospio pod zidine samog Beča. Potom niže opise strahota i vapaje pojedinih Hrvata — svjedoka upućene na razne europske adresate — autoritete, u kojima također upozoravaju kako opasnost prijeti i njihovim zemljama ukoliko Hrvatska bude

² Tekst poslanice fragmentarno je objavljen usporedo na latinskom i hrvatskom jeziku u prijevodu Veljka Gortana u *Hrvatski latinisti I* (PSHK, knj. 2, str. 308–313), Zagreb, Zora-Matica hrvatska, 1969, u Plavca nova (priredili Tonko Maroević, Mirko Tomasović, prijevod V. Gortan) Nakladni zavod »Marko Marulić«, Split, 1971, 160–161, *Hrvatski latinisti: razdoblje humanizma* (priredio D. Novaković, prijevod V. Gortan, V. Gligo), Erasmus, Zagreb, 1994, str. 55–60. Cjeloviti prijevod poslanice, koji ovdje slijedi, do sada je objavljen u *Govori protiv Turaka*, Split, Logos, 1983., str. 165–181 (prijevod V. Gortan i V. Gligo).

³ *Beatissimo patri Ioanni Pavlo secundo pontifici maximo hanc epistolam Marci Marvli Spalatensis Poetae Croatici papae Hadriano VI olim consecratam et missam nunc denuo ornatam et exaratam in occasione eius adventus in Croatiam A. D. MCMLXXXIV gratulatione pleni praecibusque D.D.D.*

pregažena. Na koncu autor pronalazi sličnosti između okolnosti u kojima se našla Hrvatska u vrijeme *editio princeps* i ovog izdanja Marulova apela: kad se razoružana Hrvatska ponovno našla izložena nasrtajima agresora s Istoka, dok su razjedinjeni velikaši Zapada radi vlastitih interesa tolerirali ili čak štitili pustošitelja, hrabro i snažno svoj glas u prilog slobodne i neovisne Hrvatske digao je papa Ivan Pavao II. kao i nekad njegovi predšasnici Leon X. i Hadrijan VI.

U trećem prilogu pod naslovom *Marko Marulić Marul* profesor komparativne književnosti i izvrsni marulolog Mirko Tomasović predočuje nam sadašnje poznavanje Marula i njegova djela, naravno, u mjeri u kojoj je to moguće na ograničenom broju stranica.⁴ Zadivljuje Tomasovićeva vještina da materiju, o kojoj je toliko puta pisao, izrazi na nov, svjež i zanimljiv način. Izloživši ukratko Marulov *curriculum vitae*, Tomasović ga predstavlja kao trojezičnog pisca unatoč činjenici, kako veli, što nam je talijanski dio opusa još uvijek slabo poznat. Ističući kako je Marulić postigao sretno *ravnovjesje kao poeta doctus*, i *poeta Christianus*, i kao začinjavac, Tomasović niže djela i njihova izdanja te književna svojstva i utjecaj kojima je Marul stekao svjetsku slavu i naslov »oca hrvatske književnosti«. Tako govori o recepciji *Institucije*, *Evangelistara*, *Carmen*, *Parabola* te o djelima koja su ostala u rukopisu, o Juditi, Suzani i Marulovu prevodilačkom radu. Tomasović upozorava da sadašnji rezultati istraživanja uopće nisu konačni te da se u naše doba budi interes za Marulića, da se proučavanjem njegova opusa bave domaći i europski stručnjaci. Na koncu, osvrćući se na samu Poslanicu Hadrijanu VI., Tomasović podsjeća kako je »Marulić u brojnim djelima vječne teme kršćanske književnosti osuvremenjivao prizivima na zbilju« (str. 25).

Kolika je prijetnja bila tursko nadiranje ne samo malom razjedinjenom hrvatskom korpusu (dio se nalazio u sastavu hrvatsko–mađarske države, Dalmacija i Istra pod Venecijom, bosanski su Hrvati već pod Turcima), nego i moćnoj, bogatoj, ali suprotstavljenim interesima političke elite razjedinjenoj Europi, pokazuje silina kojom se turska sjena protezala na Zapad. Književni rezultat tog miljea su i humanistička *Antiturcica*, žanr snažno obilježen neposrednom političkom referencijalnošću. Hrvatski doprinos toj književnoj produkciji golem je i raznorodan. No, kako u četvrtom prilogu *Marulić i metafizička dimenzija povijesti* ističe Darko Novaković, hrvatska se *Antiturcica* vidljivo razlikuju od većine srodnog štiva u tadašnjoj Europi: iz njih isijava autentično povijesno iskustvo očevidaca i žrtve te neposredni egzistencijalni strah. Hrvatski humanisti ne pišu iz odmaknute perspektive neugrožena analitičara pa su stoga njihovi sastavci nesuspregnut vapaj za pomoć.

Darko Novaković niže apele pojedinih hrvatskih humanista mletačkim, njemačkim, poljskim velikašima, predstavnicima vlasti, i napokon papama za čiji se moralni autoritet vjerovalo da može ujediniti svjetovne moćnike za borbu protiv zajedničkog neprijatelja. U tom nizu Marko Marulić nije ni prvi Hrvat ni laik koji se obraća nekom papi za pomoć, pa ipak je »njegova poslanica u hrvatskoj kulturnoj povijesti iznimno književno svjedočanstvo i zacijelo najslavnije otvoreno pismo koje je ikada jedan hrvatski književnik i vjernik uputio jednom Petrovu nasljedniku« (str. 37).

Činjenica da Marulić tu poslanicu piše na zalazu života kad je njegov međunarodni ugled neprijeporan upućuje na zaključak da njegov motiv nije književna slava. Ona je

⁴ O samoj poslanici vidi *Marulićev Memorandum papi Hadrijanu VI*, u M. Tomasović: *Zapisi o Maruliću i drugi komparativistički prilozi*, Split, Logos, 1984, s. 57–62.

rezultat proživljavanja sudbine vlastitog naroda i ujedno otkriva Marulićevo razumijevanje povijesti. Uz dramatične opise stradanja i pozive u pomoć trajno je prisutno i pitanje: Zašto se nama, kršćanima, uopće događa ovakvo zlo? Prebivajući i po ostalim Marulićevim djelima, Novaković nalazi odgovor i ukratko ocrtava njegov stav. »Turski su uspjesi zapravo Božja kazna za oholost kršćana«, čiji vladari neslogom i međusobnim borbama nevjerniku olakšavaju posao. Iako je *res publica Christiana*, ta sveta vizija mnogih humanista, za Marulića postala tek pusta fikcija, on nije očajnik; u vjeri i onostranosti on nalazi utjehu. Optužbe i nagovještaji pogibli u naizgled pesimističkom sastavku u vrijeme njegova objavljivanja, na žalost su se pokazali opravdanim i najavama onoga što se doista odigralo na europskoj političkoj pozornici, zaključuje Novaković.

Ovo svečano izdanje poslanice s popratnim tekstovima i prijevodima dostupno je široj pa i međunarodnoj publici. Ono čitatelju približava Marula, njegovo vrijeme i pomaže razumijevanju ovog njegovog djela koje se i u naše dane pokazalo istinitim i aktualnim, a izdanje opravdanim. Jedino, pored primjedbe o nedostatku podataka o priređivaču latinskog teksta poslanice i prevoditelju na hrvatski, čini nam se da se glede opreme i vanjskog izgleda mogla postići veća kompaktnost crveno–bijelo–plave vrpce, platnom obložene kutije te »antiknog« faksimila i »futurističkog« ovitka drugog sveska. Ali, spomenute primjedbe uopće ne umanjuju vrijednost i poželjnost ovog izdanja.

Branko Jozić

MLADEN PARLOV: IL MISTERO DI CRISTO - MODELLO DI VITA CRISTIANA SECONDO MARCO MARULIĆ, Dissertatio ad Lauream (director Luigi Padovese), Pontificia universitas Gregoriana - Facultas Theologiae - Institutum spiritualitatis, Romae, 1996. - 488 str. (rukopis)

Pontificia universitas Gregoriana u Rimu bila je prošle godine domaćin promocije glasovitog Splićanina. Riječ je o obrani doktorske disertacije don Mladena Parlova ***Il mistero di Cristo - modello di vita cristiana secondo Marco Marulić*** (*Otajstvo Krista - uzor kršćanskog života prema Marku Maruliću*) (Teološki fakultet, Institut za duhovnost; mentor prof. Luigi Padovese - 24. 11. 1996.).

Pored uvoda i zaključka, rad od 488 str. sastoji se od tri poglavlja (*Autor i njegova djela, Otajstva Krista prema Maruliću, Kršćanski život kao nasljedovanje Krista*). U prvom, nakon predstavljanja političko-kulturno-religiozne situacije Marulova vremena, autor govori o njegovu životu, djelima, njegovu prevodilačkom radu i utjecaju, dodajući na koncu najpoznatije biografije i rezultate najnovijih istraživanja, Marulićeve izvore, te njegov utjecaj na suvremenike, a i kasnije autore.

Konstatirajući da interes za Marulića kao humanista, pisca i pjesnika nije praćen jednakim zanimanjem za nj kao teologa i duhovnog učitelja (osim radova dr. Drage Šimundže /predgovori u pojedinim svescima *Sabranih djela*/ o Maruliću do danas postoji samo jedna značajnija studija tog tipa /Srećko Diomartić: *Marcus Marulus Spalatensis (1450-1524) eiusque doctrina ascetica - dissertatio ad lauream, Romae,*